

neighboring powers i.e. Hungary and especially Poland. The view points are completing gaps and some older interpretation errors. The explanations are based on some already known evidence but they are considered from the angle of a deeper analysis both of the internal and external political condition and of the historical personages psychology.

The author raises again for discussion the relations between the new prince and boyars both those in the country and the ones who fled to Poland with Aron and demonstrates the attitude and the force proved by Steven the Great for imposing his authority.

Trying to stress Steven the Great's magnificent image, the author analyses in every particular the four calls addressed to the fugitive boyar Mișu as well as the Moldo-Polish agreement of 4 April 1459.

The fact was proved once more that Steven wasn't convinced by boyars, who would have been stronger than he, to give up but on the contrary, he managed with a diplomatic and political ability people and hostile circumstances, getting maximum of profit for his country.

Without denying the existence of a boyar opposition against Steven, the author argues, on basis of chronicles and records of that time that Steven the Great had the upper hand. Owing to Steven the Great's qualities as organizer and diplomat and an able army commander that imposed him not only in Moldavia but also beyond its borders, he was supported all his reign, by the majority of the Moldavian society: free peasants, townsmen, many boyars, clergymen, a.s.o.

Panait Istrati și Brăila muncitorească

NICOLAE MOCIOIU

Cu o o sută de ani în urmă, într-o căsuță modestă de pe strada Romană¹ din Brăila a văzut lumina zilei² Panait Istrati, scriitorul de reputație mondială căruia sănătatea nu i-a permis să străbată din viață decât un număr de luni peste cei cincizeci de ani împliniți. Operele sale au cucerit multe meridiane ale globului și peste timp, astăzi, preocupările pentru cunoașterea lor dau creatorului și creației sale noi dimensiuni. Cărțile sale, scrise majoritatea în limba franceză — pe care autorul a învățat-o târziu, printr-o voință cum rar se poate egala — au fost traduse în diferite limbi din peste 27 de țări și „poartă un puternic caracter național”³, inspirate fiind din peisajul românesc, cu eroi în majoritate români.

Francezul Philippe Amiguet îl socotește pe Istrati legat de glia și de limba sa, „încorporând cu vigoare România, malurile Dunării, pustietățile Bărăganului, Brăila cu mahalalele ei”, în „hotarele hărții literare a lumii”⁴.

Panait Istrati, scriitorul și militantul politic al clasei muncitoare, se bucură de întreaga atenție a poporului nostru. Reeditarea operelor sale, organizarea unor manifestări științifice avînd ca subiect opera și activitatea sa social-politică, realizarea mai multor filme documentare asupra vieții și operei sale, sau artistice cu eroi din cărțile scrise, intitulăția Bibliotecii orașului de pe malul bătrînelui Danu-

¹ Strada Plevnei de astăzi.

² N. Mocioiu, *Precizări privind data și locul nașterii lui Panait Istrati*, în „Revista Arhivelor” nr. 1/1971, p. 115—120.

³ „Scînteia” din 26 septembrie 1956.

⁴ În ziarul parizian „L'Ordre” din 19 aprilie 1935; vezi și Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor*. Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1981, p. 379—380.

biu și plăcile comemorative, bustul scriitorului așezat în grădina publică a Brăilei în apropierea locurilor unde a trăit, sînt tot atâtea argumente ale prețuirii date lui de memoria națiunii române.

Și ca un corolar, în lucrările celui de al XII-lea Congres al P.C.R. se aprecia de la cea mai înaltă tribună a partidului că operele sale s-au impus ca valori universale alături de operele lui Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale, Constantin Brîncuși și George Enescu⁵.

Ne mindrim că foruri culturale de prestigiu pe plan internațional adresează elogii operei și personalității marelui nostru scriitor. Universitatea din Nisa a inaugurat în cadrul Bibliotecii sale un centru documentar „Panait Istrati” iar municipalitatea a hotărît ca o stradă a aceluiași oraș mediteranean să-i poarte numele.

La Paris, la Universitatea III (Nouvelle Sorbonne) s-a organizat un colocviu internațional „Panait Istrati” iar pe imobilul din strada Colisée, unde celebrul romancier și-a scris majoritatea operelor, a fost pusă o placă comemorativă.

În Elveția, la Vouvry, prin hotărîrea primăriei s-a dezvelit o placă comemorativă și prin consultarea publică s-a dat numele scriitorului celei mai frumoase piețe a orașului. Congresul Internațional privind literatura mediteraneană, ținut la Zagreb în anul 1973, îl socotea pe Panait Istrati „cel mai mare scriitor al zonei mediterane”⁶.

Dacă ne gîdim la dimensiunile operei sale nici un alt scriitor din țara noastră nu a făcut cunoscute locurile copilăriei peste hotarele patriei așa cum a făcut-o Panait Istrati pentru Brăila și împrejurimi, pentru oamenii care au trăit pe aceste locuri.

Desigur, personalitatea lui Panait Istrati descoperită, remarcată și recomandat lumii de ilustrul scriitor Romain Rolland⁷ ca pe un „Gorki al Balcanilor” a creat o operă de circulație uimitoare pentru cititori din multe locuri din lume.

Evenimentele sociale și politice desfășurate la Brăila au înscris numele lui Panait Istrati în vibrante pagini de istorie a luptelor muncitorilor, sindicatelor, ale socialiștilor din portul dunărean. În conturarea personalității scriitorului, alături de educația de la mamă, de la învățătorul de școală, societatea brăileană, cu toate contrastele ei și în special muncitorii portului Brăilei cu viața lor grea au jucat un rol esențial. Mai multe documente de arhivă și o serie de publicații rare oferă creatorului de literatură de astăzi, cercetătorului istoric și arhivistului noi orizonturi pentru studierea complexă a evoluției acestei personalități, a legăturii între operele sale și activitatea social-politică⁸.

În perioada tinereții Panait Istrati a fost profund legat de mișcarea muncitorească din Brăila. Cunoscător al nedreptăților sociale de la sfîrșitul secolului trecut și începutul acestui secol în orașul și portul de la Dunăre, Panait Istrati a trecut de la început în rîndurile celor care au militat pentru drepturi sociale. Ucenic la docuri, la atelierile de mecanică, lăcătușerie și cazangerie, apoi la Pescăriile statului și la fabrica de frînghii, a trăit viața aspră a lucrătorilor brăileni.

L-a impresionat în mod cu totul deosebit viața grea a muncitorilor portuari la a căror organizare sindicală a participat de la început. Deși nu citise încă nimic despre socialism, „în urma unor mari mișcări muncitorești” din portul Brăila, auzise ce însemna „dreptate pentru cei obidiți”. A fost apoi profund

⁵ Dumitru Popescu, *Cuvîntarea la Congresul al XII-lea al P.C.R.* 1979.

⁶ Panait Istrati, *op. cit.*, p. 16.

⁷ Delegații Direcției Generale a Arhivelor Statului au cercetat și adus în țară microfilmele privind corespondența lui Panait Istrati cu Romain Rolland, cf. Arh. St. București, colecția Microfilme Franța, r. 157 c. 282—820.

⁸ Panait Istrati, *op. cit.*, p. 30, 107.

impresionat cînd a văzut un om ucis de poliție, „fiindcă fusese socialist“. Luînd contact cu mișcarea socialistă, a apreciat că de atunci „socialismul va fi năzuința lui spre dezrobire a omului înghenunchiat de om”⁹.

Neobosit agitator, laolaltă cu ceilalți conducători ai sindicatelor locale¹⁰, a ținut cuvîntări în fața muncitorimii, a participat la manifestațiile de stradă, a demascat abuzurile vătăfilor din port și a luat apărarea celor mulți, lipsiți de dreptate socială.

Anul de virf al activității sale de conducător sindical a fost 1910, cînd portul și orașul au trăit momente de o deosebită încordare și amploare. Atunci au avut loc la Brăila marile lupte sociale la care au participat muncitorii din port și din celelalte întreprinderi ale orașului, cu o forță fără precedent. În organizarea acțiunilor și conducerea acestor lupte Panait Istrati este alături de alți conducători sindicali și are un rol de frunte.

Un raport al poliției din 10 ianuarie 1910 arată că la întrunirea muncitorească organizată atunci la sediul sindicatului de pe strada Carantinei colț cu Ștefan cel Mare, în cuvîntarea pe care a ținut-o, Panait Istrati arăta că guvernul „fiind în contra muncitorilor a venit cu mulțimi de legi pentru a-i distruge”¹¹. Urmărindu-l permanent Poliția va ști printr-un agent al său aflat la adunarea muncitorească din 24 ianuarie 1910 că „sindicalistul Panait Istrati luînd cuvîntul vorbește tot în sensul cuvîntării lui Ștefan Grigoriu, adăugînd că lupta muncitorilor să se ducă în contra vătăfilor care pînă acum au speculat pe muncitori“, și în continuare : „poliția a confiscat broșuri socialiste de la domiciliul lui Costică Atanasie”¹².

Muncitorii brăileni se vor afla printre cele mai puternice și mature detașamente muncitorești în perioada de reorganizare a P.S.D. Pentru a participa la Congresul de reorganizare a Partidului Social-Democrat, muncitorii brăileni au ales o delegație din care făcea parte și Panait Istrati¹³. În timpul lucrărilor delegația orașului și portului de la Dunăre a fost înconjurată zilnic de congresiști în capitala țării pentru că doreau să știe cum muncitorii brăileni, într-un timp așa de scurt s-au organizat temeinic și aveau cel mai puternic sindicat din România¹⁴. După Congresul de reorganizare a partidului politic al clasei muncitoare, Panait Istrati a mai rămas cîteva zile la București după care a venit din nou în rîndurile muncitorilor brăileni.

După greva muncitorilor portuari din 13 februarie 1910 provocată de măsurile căpităniei de a introduce carnete de identitate pentru muncitori¹⁵, grevă care a demonstrat forța muncitorilor și a obligat administrația portului să cedeze și să desființeze aceste carnete, Panait Istrati a vorbit la adunarea din 26 februarie despre foloasele pe care le aduce sindicatul adăugînd că se va prezenta patronilor la care lucrează tăvălucarii ca să între „cu dinșii în tratative pentru stabilirea prețului muncii”¹⁶.

La 7 martie Panait Istrati arăta muncitorilor că trebuie să continue lupta împotriva vătăfilor, acele „lipitori” ce-i țineau pe muncitori în lanțuri grele, să nu spere nimic de la autoritățile burgheze, care, de la prim-ministru și pînă la

⁹ Ibidem, p. 148.

¹⁰ Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila, dosar 47/1910, f. 40, 41, 89, 382, 455—456 ; dosar 50/1910, f. 22—24 ; dosar 51/1910, f. 531.

¹¹ Ibidem, dosar 26/1910, f. 125.

¹² Ibidem, dosar 47/1910, f. 40—41.

¹³ Ibidem, f. 40—41, 89.

¹⁴ Ibidem, f. 157.

¹⁵ Printre revendicări se menționau : refuzul carnetelor de la căpitănie, îmbunătățirea prețului muncii, înființarea unui birou al muncii, înlăturarea vătăfilor subordonați. Ibidem, f. 157.

¹⁶ Ibidem, dosar 47/1910, f. 382.

cel mai mic polițist, jupoaie lumea săracă cu tot felul de dări către stat”¹⁷. Raportul poliției menționa că în încheiere participanții au cîntat „mai multe cîntece revoluționare”¹⁸.

La altă adunare muncitorească ținută la sediul sindicatului Panait Istrati demasca legile antimuncitorești, „legile sclerate neavînd alt scop decît a judecă, condamna și pune la pușcărie pe un om sindicalist în timp de 24 de ore” și recomandă tuturor „unire și luptă pentru susținerea drepturilor lor”¹⁹.

Evenimentele din vara anului 1910 l-au determinat pe Panait Istrati să susțină în cîteva articole publicate în gazeta „România Muncitoare” că momentul declanșării acțiunii nu a fost bine ales, în primul rînd pentru că în port s-a semnalat o vădită lipsă de lucru²⁰. De fapt, chiar dacă luptele muncitorești din iunie n-au obținut rezultatele dorite de muncitori, în perioada următoare vîtafii au fost limitați în acțiunile lor și apoi desființați. Astfel, deși mai tîrziu, unele dintre țelurile luptei muncitorilor portuari din anul 1910 au fost realizate. S-a spus atunci că Panait Istrati n-a fost intransigent. Trebuie să avem însă în vedere că în cursul tratativelor acesta s-a consultat cu muncitorimea. A fost poate prea modest, dar nu cunoaștem dacă nu cumva atunci a fost singura soluție pentru a atinge scopul urmărit de muncitori.

Semnificativă este aprecierea făcută de Ștefan Gheorghiu asupra meritelor lui Panait Istrati în organizarea muncitorilor. Într-una din cuvîntările ținute la Brăila, eroul clasei muncitoare sublinia că Panait Istrati era „pe deplin priceput în ale mișcării sindicale”, iar acuzațiunile sale aveau drept scop „a aduce lumină muncitorilor și a le apăra cauza lor dreaptă”²¹.

În vara anului 1910 Panait Istrati continuă să activeze pentru o mai bună organizare a muncitorilor și pentru unirea tuturor forțelor mișcării muncitorești. La 8 august se afla la întrunirea muncitorilor din industrie convocată la sediul unui nou sindicat de pe strada Nouă, colț cu strada Traian. Au vorbit atunci Ion Munteanu, conducător sindicalist din Galați, și I. C. Frîmu. Apoi Panait Istrati a relevat importanța noului sediu situat în cartierul fabricilor, îndemnîndu-i pe muncitori să vină cu toții să se înscrie în sindicat. Cu acel prilej îi asigura pe participanți că cei care conduceau sindicatul vor lupta „pentru a le apăra drepturile lor și a-i feri de asuprire sau alte acte de violență ce s-ar comite împotriva lor”. Dornic să întărească sub toate aspectele puterile muncitorilor el îi învață, tot în timpul cuvîntării amintite, să strîngă fonduri pentru a forma în curînd o mare bancă populară și cooperative, unde „vor găsi ajutoarele de care vor avea nevoie”²².

În 1913 Panait Istrati se afla în străinătate. Distanța nu l-a împiedicat să urmărească îndeaproape lupta muncitorimii din Brăila. L-a mișcat profund vestea morții lui Ștefan Grigoriu, „moșneagul”, căruia îi cerea iertare și pe care l-a considerat „întemeietorul sindicatului muncitorilor din port”. Din Cairo scrie un emoționant articol a cărui esență este ideea că „dacă altădată toate căile duceau la Roma, azi toate judecățile omului sărac și judecata din urmă ar trebui să ducă la socialism, altă scăpare nu-i”²³.

Moartea lui Ștefan Gheorghiu, în 1914, îl impresionează adînc. Prietenia purtată militanțului socialist a fost consemnată în coloanele ziarului „Tribuna

¹⁷ Ibidem, f. 435—436.

¹⁸ Ibidem, f. 466—467.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ „România Muncitoare”, an V, seria II, nr. 31 din 27 iunie 1910, p. 2. Articolele au fost publicate în cîteva numere sub titlul „După greva din Brăila” (nr. 29/12 iunie; 30/20 iunie; 31/27 iunie și 34/4 iulie).

²¹ Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila dosar 51/1910, f. 531.

²² Ibidem, dosar 50/1910, f. 22—24.

²³ „România Muncitoare” din 7 aprilie 1913, vezi și „Presa muncitorească și socialistă din România”, volumul II, 1900—1921, partea I, 1900—1907, p. 429.

Transporturilor". Și-a scris emoționant durerea : „...dezamăgit am părăsit Parisul în lacrimi. Plîngeam pe stradă, plîngeam în metrou și am plîns într-una pînă la mormîntul lui la Ploiești“²⁴.

Venit în țară Istrati participă la marea demonstrație de 1 Mai de la Brăila și scrie în „România Muncitoare“ un reportaj care pentru generațiile ce au urmat, constituie un document de o deosebită valoare. Impresionat de manifestația oamenilor muncii pentru că nu mai văzuse „încă un Întîiu Mai, atît de frumos și de pitoresc“, se oprește asupra unui fapt semnificativ : apariția portretului lui Ștefan Gheorghiu ținut de un muncitor care a intrat „în primele rînduri ale cortegiului pe nesimțite și agita în sus, în toate părțile, ținînd deasupra capului, cu brațele lui vlăguite de muncă, cel din urmă sfînt al bătrîneților“²⁵. Manifestările socialiste i-au amplificat legăturile prietenești și cu N. D. Cocea, Gheorghe Cristescu, Alecu Constantinescu, M. Gh. Bujor și alți conducători ai mișcării sindicale și socialiste.

În anii care au urmat a fost în permanență un mesager al prieteniei pentru cei în suferință, pentru cei asupriți.

Revenind în țară, în anul 1925, după 10 ani de peregrinări în străinătate, Panait Istrati va fi stăpînit de bucuria revederii patriei, a oamenilor de care era legat prin lupta socială și politică, dar și de o profundă tristețe. Legătura cu vechii prieteni din mișcarea sindicală și socialistă supravegheată și îngredită de autoritățile regimului burghez, care l-au urmărit permanent, a continuat în anumite circumstanțe. În corespondența lui Romain Rolland se află numărul din 25 august 1925 al ziarului „Facla“. În scrisoarea de însoțire a exemplarului expediat în Franța Panait Istrati menționa că este un „journal independent foarte de stînga“ condus de N. Cocea „foarte bun amic“. Tovarășul de luptă, N. D. Cocea, cuprinsese în acel număr articolul „Panait Istrati în capitală“²⁶. La 4 septembrie același an, de lingă București îi comunică cunoscutului scriitor francez că trăia o vie emoție la gîndul revederii Brăilei atît de îndrăgite.

A fost în orașul natal. Urmărit și amenințat, cu sufletul întristat, cu sănătatea din nou zdruncinată reia calea străinătății. În 1927 dorul nemărginit pentru pămîntul patriei îl face să mărturisească : „nu mai am decît o singură dorință, să plec la Brăila, să-mi culc obrazul pe mormîntul mamei mele și să-l ascult pe moș Dumitru cum povestește. Dar nici asta nu-mi e îngăduit. Intrarea oprită ! pentru mine în România“²⁷.

Legat profund de puternicele personalități ale mișcării noastre muncitorești, peste cîțiva ani, la Brăila fiind, îi solicita lui Romain Rolland sprijinul internațional pentru amnistierea lui M. Gh. Bujor închis la Doftana²⁸.

După 1930 a hotărît să se întoarcă pe pămîntul natal. Din acel an pentru străinătate era numai un călător. Deși i se oferiseră privilegii și onoruri, nu a consimțit niciodată să renunțe la cetățenia română. Anii care au urmat, pînă la sfîrșitul vieții, au fost deosebit de grei. Urmărit de agenții siguranței²⁹, părăsit și de unii prieteni, disprețuind „oamenii însemnați“ ai vremii, se va apropia însă de oamenii simpli a căror prietenie i-a dat mari satisfacții. Semnificativ în acest sens este articolul din ziarul „Ancheta“ apărut la Brăila în decembrie 1930

²⁴ Panait Istrati, *op. cit.* p. 195.

²⁵ „România Muncitoare“, an X, nr. 47 din 29 aprilie 1914, p. 2 ; vezi și N. Copoiu, *Prieteni de luptă și suferință*, în „Magazin istoric“, an VI, nr. 7/44, iulie 1972, p. 8—9.

²⁶ „Facla“, an VI, nr. 103 din 25 august 1925, p. 1, Cf. Arh. St. București, colecția Microfilme Franța, rola 157, c. 540.

²⁷ Panait Istrati, *op. cit.*, p. 356.

²⁸ Arh. St. București, colecția Microfilme Franța, rola 157, c. 752.

²⁹ Nicolae Mocioiu, *Les derniers années de la vie de Panait Istrati à Brăila. Cahiers des amis de Panait Istrati*, nr. 17 mars 1980, Paris, p. 19—22.

și în care Istrati scria: „Niciodată n-am trăit mai frățește cu atîția oameni ca de cînd m-am despărțit de lume și am revenit în orașul meu. Niciodată nu m-au căutat și nu m-au găsit mai mulți oameni. Și nici cînd n-am văzut că Brăila, de a cărei ticăloșie atîta am fugit, ar putea să placă atîtor străini de seamă care au văzut în viața lor numai orașe strălucite. Așa am regăsit Brăila copilăriei mele. De fapt m-am regăsit pe mine. Căci pentru mine ei și cei care îmi seamănă sufletește sînt toată Brăila și toată omenirea [...] Brăila îmi ajunge. Ea e toată omenirea”³⁰.

Cu aproape 50 de ani în urmă a închis ochii, cu durerea că nu fusese înțeles. Opera sa, tipărită în multe țări ale lumii readuce în actualitate mai puternic fascinanta sa personalitate, iar timpul, suprem judecător, și cercetările din ultimele decenii au adus noi dovezi care i-au asigurat locul ce i se cuvine în istoria socială și literatura universală³¹.

1

1910 ianuarie 24, Brăila. Raportul de zi al poliției despre desfășurarea întrunirii muncitorilor la care a vorbit Panait Istrati împotriva abuzurilor autorităților și vătăfilor din port.

[...] 2. Astăzi 24 ianuarie 1910 orele 10 a.m. muncitorii și căruțașii din port s-au întrunit la sediul sindicatului după (sic) str. Ștefan cel Mare colț cu Piața Carantinei participind la întrunire pînă la 250 muncitori și căruțași, cum și cîțiva muncitori de la fabrică de cuie „Nedelcu Chercea”.

A luat cuvîntul sindicalistul Ștefan Grigoriu care vorbește despre organizarea lor și despre congresul ce sindicalistii vor ține la București în ziua de 31 ianuarie a.c. Zice că acum deși sînt organizați, totuși sunt persecutați de guvernul actual și de poliție, însă congresul va pune capăt acestor persecuții căci sindicalistii și socialistii vor pune bazele partidului politic social-democrat și atunci vor fi priviți cu totul altfel întrucît muncitorii vor alege și ei oamenii lor în pralament. Deci, spune dînsul, că muncitorii prin înființarea partidului vor fi mult mai întăriți și nu vor avea a se mai teme de persecuții căci vor fi la cot cu toți politicienii.

A propus ca să trimită o delegație la congres care să reprezinte sindicatul brăilean și după ce a propus pe mai mulți muncitori ca buni pentru congres a lăsat dreptul muncitorilor că să aleagă pe cei care vor ei după care asistența a ales pe Ștefan Grigoriu, Ion Țicniu, Nicolae Popa zis Carabușa și Mihălcea Topor, dîndu-le împuternicirea a-i reprezenta la congres. De asemenea, va merge la congres și sindicalistul Panait Istrati, care va pleca din Brăila în ziua de 29 ianuarie 1910 și se va stabili la București.

Continuînd cuvîntarea, atacă pe profesorii școlilor din localitate zicînd că sunt nerușinați pentru motivul că dinșii spun copiilor că toți acei care merg la sindicat sînt niște bețivi și răi crescuți, îndemnînd pe elevi să nu meargă la sindicat căci atunci vor învăța a fi anarhiști iar nu oameni de treabă.

Vorbește apoi și despre cei de la primărie zicînd că atît primarul, cît și ajutoarele lui nu se ocupă de clasa muncitoare pentru a le procura alimente cu prețuri ieftine și nu vor să se gîndească a înființa cooperative și depozite de lemne care ar veni mult în ajutorul săracului, ci se mărginesc a se plimba în trăsuri ducînd o viață luxoasă care ar mira pe oricine, de unde ei fac atîtea

³⁰ Panait Istrati, *De ce m-am retras la Brăila*, în „Analele Brăilei”, an X, nr. 2 aprilie—iunie 1938, p. 6, reproduș după ziarul „Ancheta”, decembrie 1930, Brăila.

³¹ Cf. Claude Prévost, *Sur le nouveau Gorki Balcanique*, în „L'Humanité” din 21 aprilie 1978 în legătură cu reabilitarea lui Panait Istrati și respingerea acuzațiilor lui Henri Barbusse; Al. Oprea, *Panait Istrati dosar al vieții și operei*, București, Edit. Minerva, 1976; „Manuscriptum” nr. 3/1974 în care se publică dosarul de siguranță al lui Panait Istrati; „Cahiers des amis de Panait Istrati”, Paris, 1969—1984.

cheltuieli căci lea fa lor nu le-ar ajunge să se întindă în luxuri și desfătări, dar acesta e lesne de înțeles căci dinșii se răsfăță din spinarea și munca celui sărac.

Mai departe spune că pentru ca cei de la primărie să zică că au făcut și fac ceva pentru popor găsește nimerit să confieze 15—20 piini de la vreun butrar și atunci zic că lumea e satisfăcută întrucît, ei se interesează, dar cu aceasta se înșală căci butrarul ca să se despăgubească face piine mai mică cu 200 gr și atunci tot săracul pierde deoarece cine știe cînd va mai fi controlat. Îndeamnă pe muncitori la unire și luptă.

Terminînd dă cuvîntul lucrătorului Lefter Varlam de la fabrica de cuie Chercea care spune că guvernul cu legile lui a luat tot dreptul lucrătorului și muncitorului sărac deoarece dorința guvernului este de a-i lăsa pe muncitori tot în întineric, căci de vor ridica glasul pentru a protesta ei contra nedreptăților ce li se vor face vor fi declarați capi de grevă și condamnați pînă la doi ani închisoare. De aceea (ii) * sfătuieste pe muncitori a fi uniți, să lucreze sub direcțiunea sindicatului și atunci vor învinge căci nu va lupta numai un singur om ci vor ieși nemulțumiri din miile de piepturi cărora autoritățile nu ar avea ce le face.

Sindicalistul Panait Istrati luînd cuvîntul, vorbește tot în sensul cuvîntării lui Ștefan Grigoriu adăugînd că lupta muncitorilor să o ducă (sic) în contra vătăfilar, care pînă acum au speculat pe muncitori după care reamintește asistenței despre percheziția făcută de poliție tovarășului lor Costică Atanasiu căruia i-a confiscat broșuri socialiste și îndeamnă pe cei prezenți ca de aci înainte cînd va vedea un comisar sau subcomisar să-l disprețuiască iar cînd vreun subcomisar va voi să intre în domiciliul vreunui tovarăș al lor, să-i ceară imputernicirea din partea Parchetului sau Judecătorului de instrucție, ori mandat de arestare, sau de aducere și dacă acel subcomisar nu va avea acele imputernici să fie lovit în cap de tovarășul căruia i se violează domiciliul, cu toate lemnele ce le va avea în casă.

La ora 1 p. m. întrunirea s-a terminat în liniște. Un grup de muncitori a intonat cîntece revoluționare.

Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila, dosar 47/1910. f. 40, 41.

2

1910 martie 14, Brăila. Raportul poliției privind desfășurarea adunării de la sediul sindicatului muncitorilor portuari la care au vorbit Ștefan Grigoriu și Panait Istrati despre progresele mișcării muncitorești brăilene și poziția Partidului Social-Democrat față de răscoala din 1907.

[...] II. Astăzi 14 martie 1910 orele 10 a.m. muncitorii și căruțașii s-au întrunit la sediul sindicatului lor, luînd parte la întrunire pînă la 300 muncitori.

Au vorbit sindicaliștii Șt. Grigoriu, P. Istrati și alți doi muncitori. Toți au vorbit în același sens, arată că mișcarea muncitorilor din localitate progresează zilnic așa că tovarășii lor au ajuns să fie mîndri de pozițiunea lor, căci nu mai sînt sub jugul vătăfilar, ci vătăfii au ajuns la picerile lor. Zice apoi că să se păzească fiecare muncitor de promisiunile vătăfilar căci aceștia vîzîndu-se căzuți caută toate mijloacele de a se înălța, iarăși bazîndu-se pe comoursul autorităților care de asemenea sînt vrăjmașii muncitorilor. Continuînd, vorbește despre răscoalele țărănești din 1907 arătînd că actualul guvern liberal a îndreptat tunul fără milă asupra populației țărănești omorînd 11 mii țărani ale căror familii au rămas pe drumuri, alții (au fost) torturați și condamnați.

Spune apoi că Partidul Social Democrat ține astăzi o mare întrunire publică la București unde se va vorbi despre măcelurile țărănilor din 1907 și că toate syndicatele din țară țin astăzi întruniri, recomandă asistenței să nu se certe și a nu căuta de a munci unul mai mult ca altul căci atunci vor da loc la neînțelegeri și dezbinări, lucru ce ar conveni vătăfilar și poliției.

La orele 12 întrunirea s-a terminat în liniște, dar la ora 4 s-au întrunit iarăși ca (la) 200 muncitori, majoritatea de la fabrica de ciment „Cantacuzino” și alte fabrici de pe teritoriul comunei Islaz. Vorbîndu-le Ștef(an) Grigoriu adre-

* N. R. Aici ca și în celelalte documente pentru a face textul de înțeles s-au pus paranteze unghiulare pentru întregirile necesare.

sîndu-se mai mult celor de la fabrica de ciment zice că pînă acum ei au muncit după placul d-lui Cantacuzino mulțumindu-se cu prețul ce d-sa le oferă, iar în schimb muncesc ca niște robi căci nimeni nu se interesează de soarta lor intrucît ei nu erau organizați.

Arată progresul muncitorilor și căruțașilor din port, cum și înfringerea vîtafîlor care mai înainte erau atotputerniciî portului și (ii) îndeamnă pe muncitorii de la fabrica de ciment care sunt (organizați în) două schimburi, adică unul de zi și altul de noapte, ca să spună muncitorilor de la acea fabrică a veni la sindicat unde li se va da sprijinul făcînd ca și dînșii să fie mai bine plătiți, cum și a munci mai puțin.

Pentru ca să arate cît mai bine foloasele ce sindicatul oferă, dă ca exemplu pe muncitorii de la fabrica de cuie Chercea zicînd că aceștia, fiind organizați, au ajuns ca să dicteze dînșii în fabrică iar stăpînul este nevoit să accepte condițiunile lor căci îi știe uniți.

În urma cuvîntării lui Ștef(an) Grigoriu s-a discutat între muncitori despre neajunsurile ce ar suferi de la patronul fabricii de ciment atît ca preț, cît și ca ore de muncă.

La orele 5 1/2 întrunirea s-a terminat în liniște.

Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila, dosar 47/1910, f. 514.

3

1910 august 8, Brăila. Raportul de zi al poliției cu privire la deschiderea noului sediu al sindicatului muncitorilor din port situat în cartierul fabricilor unde au luat cuvîntul I. C. Frimu și Panait Istrati.

Astăzi 8 august orele 10 a. m. muncitorii din port s-au întrunit la sediul sindicatului lor din str. Ștefan cel Mare colț cu piața Carantinei, participînd la întruire pînă la 250 muncitori.

Au luat cuvîntul sindicalistul Ștefan Grigoriu, care critică purtarea muncitorilor dezbinați spunînd că dînșii în timpuri de nevoie au primit multe ajutoare de la sindicat și că tocmai acei ce au fost ajutați, acum au devenit dușmanii sindicatului, dînd mîna cu vîtafii și lucrînd în contra intereselor lor. Spune că rău fac dînșii de nu vin la sindicat căci lucrînd în favoarea asupritorilor lor, vor rămîne pentru totdeauna sclavii sau robi de mai înainte și cu greu se va îndrepta posesiunea lor. Îndeamnă a fi uniți, să nu se ia după cei răzvrătiți, ci să caute să sprijine sindicatul căci numai atunci se vor realiza scopurile.

Anunță că sindicatul local va da o serbare în sala „Capri” și în ziua de 15 august a.c. și (ii) roagă pe toți tovarășii lor ca să ia parte la această serbare împreună cu familiile lor, plătiînd fiecare cîte 1 leu și bani 50 de familie, iar de persoană 1 leu, arătînd că sumele ce se vor aduna le vor trimite la sindicatul central București pentru susținerea ziarului „România Muncitoare”, singurul ziar care dă lumină și apără interesele clasei muncitoare.

Terminînd îndeamnă la unire, dînd cuvîntul sindicalistului Panait Istrati, care într-o scurtă cuvîntare roagă asistența a se abona la ziarul „România Muncitoare” explicînd că acest ziar trebuie să fie citit de toți muncitorii, așa că pe de o parte se va putea susține ziarul, iar pe de alta muncitorii vor căpăta lumina de care au neapărată nevoie. Anunță o nouă întrunire tot pentru astăzi orele 4 p. m. ce se va ține în localul luat cu chirie în cartierul Atîrnați, strada Nouă nr. 2 unde se vor întruni și lucrătorii fabricilor de ciment, celuloză, spirt, cherestea și altele.

Terminînd, dă cuvîntul sindicalistului I. C. Frimu din București care în primul cuvînt atacă clasa stăpînitoare zicînd că aceasta se răsfăță în plăceri și desfrîu, iar clasa muncitoare muncește numai pentru a îmbogăți pe trîntorii la care muncesc fără ca săracul muncitor să aibă vreun drept de reclamațiune, intrucît toate legile sunt făcute în apărarea celor bogați care ocupă demnități înalte și în defavoarea celor săraci.

Mai arată că, capii sindicaliști care se muncesc ca să lumineze pe muncitori și a le apăra drepturile lor, sunt urmăriți de poliție și de guvern voind a-i zdrobi numai în scopul de a nu lăsa ca să deștepte pe muncitorii naivi și săraci.

Spune că în București, poliția le confiscă jurnalele, broșurile și toate scrierile lor, căutînd pe orice căi a le distruge mișcarea. Dinșii nu se tem de toate asupririle, ei luptă cu energie pentru a împărți lumina poporului muncitor și a-l scăpa de asupririle și speculațiunile celor la care muncesc. Recomandă asistenței a fi uniți (*sic*) să plătească cotizațiunile și atunci vor ajunge ca să devie oameni stimăți și stăpîni pe dreptul muncii lor. Terminînd îndeamnă pe cei prezenți a veni și la întrunirea ce se va ține astăzi la sindicatul din str. Nouă nr. 2 unde (se va ține astăzi) are să le vorbească mai pe larg.

La orele 12 m. întrunirea s-a terminat în liniște.

La orele 4 p.m. un număr de aproape de 120 muncitori de fabrici s-au întrunit la noul lor local din str. Nouă nr. 2 colț cu str. Traian unde s-au ținut cuvîntări de sindicalistii Ion Munteanu din Galați, Panait Istrati și I. C. Frimu din București.

Ion Munteanu arată ce însemnează sindicatul pentru muncitori și după ce arată avantajele ce sindicatul oferă muncitorilor organizați, îi îndeamnă la unire.

Sindicalistul Panait Istrati arată importanța ce se simțea de a înființa noul lor sindicat, adică localul unde dînsul ține acum întrunirea. Spune că, cu ocazia ultimei greve a muncitorilor din port s-au înscris la sindicat toți muncitorii de la fabricile de ciment, celuloză, cherestea și spirt și că la un scurt timp după terminarea grevei a constat cu regret că, din numărul cel mare al muncitorilor de la fabrici nu au rămas credincioși sindicatului decît 15 tovarăși, care și-au dat toate silințele a face pe conducătorii sindicatului a lua cu chirie localul din str. Nouă nr. 2 care este situat în apropierea fabricilor sus menționate, așa că acum muncitorii acestor fabrici vor putea oricînd veni la sindicat pentru a se plînge împotriva celor ce-i asupresc și încearcă a le lua drepturile lor.

Zice că muncitorii de fabrici să profite de această înlesnire a sindicatului lor, să vină cu toții să se înscrie și le promise că, capii sindicalisti vor lupta numai pentru a le apăra dreptul lor și a-i feri de asuprire sau alte acte de violență ce s-ar comite împotriva lor, pînă atunci îi roagă să lupte cu credință și să achite cotizațiunile intrucît voiesc să formeze fonduri pentru a forma în curînd o mare bancă populară și cooperative unde la nevoie vor găsi ajutoarele de care vor avea nevoie.

Terminînd, dă cuvîntul sindicalistului I. C. Frimu care arată că muncitorii portului Brăila pînă în prezent au trăit întunecați (*sic*) și că acum nu s-a găsit nimeni ca să le lumineze calea drept care face pe muncitor să fie sărac și speculat, asuprit și umilit clasei stăpînitore, pînă și la niște vătăfi de căruțași; acum însă cînd și sârmanul muncitor al acestui port a căpătat o mică lumină prin organizarea lor în sindicat, traiul lor s-a schimbat cu mult mai bine căci asupritorii de pînă acum văzînd forța de care muncitorii dispun, au dat înapoi, neavînd curajul a mai comite asupra lor faptele de nedreptate ca mai înainte. Totuși, spune dînsul că muncitorii au multă nevoie de a se ocupa cu cititul ziarului „România Muncitoare” și toate broșurile socialiste, ziarele și broșurile vor fi citite cu atențiune, muncitorul se va lumina de la sine și atunci nu va mai putea nimeni a le fi împotriva intrucît creierul și mintea lor este deja luminat și îndeamnă a fi uniți, să nu aibă încredere decît în ei înșiși, zicînd că dinșii fiind un mînunchi puternic, trebuie să fie mîndri, să vie cu pieptul deschis la sindicat care este casa lor și să nu aibă frică absolut de nimeni cît timp vor lupta pentru apărarea drepturilor lor.

De altfel, muncitorul trebuie să fie respectat căci ei (muncitorii) sunt acei care formează puterea acestui stat și cînd ei plătesc toate dările, urmează de la sine a fi respectați căci de la simplu gardist de stradă și pînă la vodă, expresiunea lui, nu sunt decît plătiți din spinarea muncitorilor. Continuînd, explică ce este sindicatul și după ce arată pe larg toate beneficiile oferite muncitorilor de sindicat îi îndeamnă la unire, rugînd și pe cei de pe la fabrici să se organizeze și să sprijine sindicatul promițînd că vor avea concursul în cazuri de nevoie.

La orele 7 p. m. întrunirea s-a terminat în liniște.

Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila, dosar 50/1910, f. 22—24. ,

RÉSUMÉ

Panaît Istrati, l'écrivain de notoriété universelle qui naquit dans les parages de Brăila et que Roumain Rolland avait remarqué et recommandé au monde entier comme „le Gorki des Balkans”, a entretenu pendant sa jeunesse et

même plus tard d'étroites liaisons avec le mouvement ouvrier de sa ville natale. C'est qu'en tant qu'apprenti dans les docks, aux ateliers mécaniques, de serrurerie et chaudronnerie, puis aux Pêcheries de l'état et à la fabrique de cordes il a connu de très tôt la vie dure des travailleurs braillois.

En prenant contact avec le mouvement socialiste, Panait Istrati s'est rendu compte que, dès lors, le socialisme „sera son aspiration à l'affranchissement de l'homme assujéti par l'homme“.

En tant que leader syndical, son activité culmina pendant l'année 1910, quand Braila connut des moments de tension et d'ampleur tout à part. Il participa à l'organisation et à la direction des actions aux côtés des autres leaders syndicaux locaux (tel que Ștefan Grigoriu, Costică Atanasiu) ou bucarestois (comme Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu et d'autres).

Agitateur infatigable, il a tenu des allocutions devant les foules travailleuses, participa aux manifestations de rue, dénonça les abus des intendants des portefaix et prit, souvent par écrit, dans des articles publiés par le journal „România Muncitoare“, le parti des victimes de l'inéquité sociale.

À l'aide de documents d'époque, ainsi que d'une bibliographie adéquate, l'auteur de l'article met en évidence d'une manière éloquente l'activité que le futur écrivain déploya aux côtés et à la tête des travailleurs braillois et qui est restée, peut-être, moins connue que la gloire littéraire, dont s'est entouré Panait Istrati.

PRÉCIS

Panait Istrati, the renown writer born in Brăila, who was discovered, remarked and recommended by Romain Rolland as „a Gorki of Balkans“ was, both in his youth and afterwards, deeply attached to the working-class movement in Brăila. He lived the hard life of the Brăila workers being, in turn, an apprentice to docks, to the locksmith's and boiler-room mechanical workshops, and then to the State Fishery and to the rope factory.

After Panait Istrati came into contract with the socialist movement he considered that from that very moment the socialism „would be his aspiration, for the liberation of man subjugated by man“.

His activity as a trade union leader reached its climax in 1910, a period, when Brăila passed through moments of a particular tension and amplitude. In organizing and leading the actions he was in touch with other local trade-union leaders (Ștefan Grigoriu, Costică Atanasiu) or from Bucharest (Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu and others). As an active propagandist, he delivered speeches before workers, took part in the street demonstrations, unveiled the abuses of the overseers in the port and he stood up in writing, by means of articles he published in the journal „România Muncitoare“, for the oppressed ones.

The author of the present article, by using records from that time and an appropriated bibliography, eloquently argues the activity developed by the coming writer by the side and at the head of the Brăila workers, activity that was likely less known in comparison with the literary successes Panait Istrati enjoyed.